

17. Шовкун Ю. Політико-адміністративна, господарська, благодійна та військова діяльність П. Калнишевського: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 «Історія України» / Ю.І. Шовкун. – Переяслав-Хмельницький, 2008. – 18 с.

© *Vita Kouur*
(Київ)

**БЛАГОТВОРИТЕЛЬНОСТЬ В ПОСЛЕДНИЙ ПЕРИОД ГЕТМАНЩИНЫ:
УКРАИНСКАЯ ИСТОРИОГРАФИЯ (1991–2012 ГГ.)**

Раскрывается вопрос отображения современной украинской историографией 1991–2012 гг. благотворительности в последний период Гетманщины.

Ключевые слова: благотворительность, меценатство, Гетманщина, украинская историография, феномен.

© *Vita Kotsur*
(Київ)

**CHARITY IN THE LAST PERIOD OF HETMANATE:
UKRAINIAN HISTORIOGRAPHY (1991–2012 YEARS)**

There is disclosed the question of reflection by modern Ukrainian historiography 1991–2012 years the charity in the last period of the Hetmanate.

Keywords: charity, philanthropy, the Hetmanate, Ukrainian historiography, phenomenon.

До редакції надійшла 9.01.2013.

930 (477) «1991/2013»: 921 Калнишевський

© *Вікторія Дмитрушко*
(Київ)

**ПЕТРО КАЛНИШЕВСЬКИЙ У ПРАЦЯХ
УКРАЇНСЬКИХ ДОСЛІДНИКІВ (1991–2013 РР.)**

Характеризуються найважливіші праці істориків незалежної України, присвячені кошовому отаману Запорозької Січі П. Калнишевському.

Ключові слова: сучасна українська історіографія, кошовий отаман, П. Калнишевський, Запорозька Січ, козацтво.

Україна дала світові цілий ряд видатних постатей. До золотих сторінок нашої історії вписане й ім'я останнього кошового отамана Запорозької Січі Петра Івановича Калнишевського. Він – єдина в історії України постать, життя якої пролягає через три століття: народився в XVII, діяв протягом XVIII, а помер у XIX ст. Його життя є уособленням славної епохи в розвитку українського козацтва.

Зміна пріоритетів, наукових підходів, теоретико-методологічних засад досліджень, які прямо чи опосередковано розкривають проблематику, що стосується постаті П. Калнишевського, відбулася в незалежній Україні. Саме після 1991 р. закладено фундамент для відмови від ідеологічних парадигм марксистської історіографії та для об'єктивного, комплексного вивчення цієї особистості.

У вітчизняній історичній науці вже на початку 1990-х рр. намітились тенденції, які характеризувались кардинальними змінами в тематиці наукових розвідок, у змісті викладу матеріалу. Як наслідок, побачила світ низка праць, автори яких, відображаючи віхи життя

П. Калнишевського, визначили найголовніші аспекти, по-новому висвітлили ряд періодів його біографії, особливості державницької, військової, дипломатичної, господарської, благодійної діяльності.

Уже в працях О. Апанович зустрічаємо комплексне висвітлення постаті П. Калнишевського в історії України. Цілий розділ «Останній кошовий отаман Запорозької Січі» книги «Гетьмани України і кошові отамани Запорозької Січі» [2] авторка присвятила кошовому отаману. Важливими є висновки у книзі про те, що П. Калнишевський – жертва національно-колоніальної політики Катерини II, патріот України, стійкий, невтомний, мужній оборонець Запорозької Січі – останнього вогнища волі, незалежності й демократизму.

В іншій книзі О. Апанович – «Розповіді про запорозьких козаків» [3] розкривається боротьба запорожців проти кріпосницького колоніального наступу царизму, за збереження своїх прав і володінь. Науковець описує важливий візит запорозької депутації, очолюваної військовим осавулом П. Калнишевським, у 1755–1756 рр. до

Петербурга, де було передано царському урядові петицію з повідомленням про захоплення Ново-Сербією, Слобідським полком і Донським військом запорозьких земель. Авторкою детально описується нова запорозька депутація 1765 р. до імператорського двору. Цього разу П. Калнишевський прибув із чолобитною Війська Запорозького за землі і з проханням вилучити Січ з управління Малоросійської колегії, що ущемляло автономію Запорожжя.

О. Апанович акцентує увагу й на полководських здібностях П. Калнишевського у воєнних діях проти Туреччини 1768–1774 рр. Вона пише, що кошовий отаман «виявив неабиякий організаційний і адміністративний хист, талант полководця і особисту хоробрість, а також вміння орієнтуватися в політичній обстановці і надзвичайну дипломатичну гнучкість» [3, с. 249].

Відомий історик В. Голобуцький у перевиданні книги «Запорозьке козацтво» [10], доповненій новими джерелами та матеріалами, що з'явилися за останні десятиріччя, ґрунтовно висвітлив історію Нової Січі, розкрив причини її ліквідації царським урядом. Автор ретельно відтворив хронологію захоплення Січі військами генерала П. Текелія, показав жорстокість царату по відношенню до козацької старшини, в т. ч. і до П. Калнишевського. Історичний портрет П. Калнишевського у книзі – яскравий приклад українського патріота, борця за волю.

На початку 1990-х рр. побачила світ низка праць Д. Кулиняка [37–39; 51]. Автор відобразив прагнення П. Калнишевського протистояти засиллю царизму на Запорожжі, розкрив довічне перебування отамана в казематах Соловецького монастиря.

Цікава історико-хронологічну розповідь про П. Калнишевського подається в книжці Віктора та Анатолія Коцурів «Шлях на Голгофу. Від кошового Петра Калнишевського до СВУ» (1996) [19].

У цей же період з'явилась низка статей у різних виданнях, що їх написали Р. Іванченко [14], О. Олійник [41; 42], В. Сергійчук [44] і які присвячені аналізу причин ліквідації Запорозької Січі, а також проливають світло на останні роки життя й діяльності П. Калнишевського.

В. Грибовський у одному зі своїх досліджень [12] розкриває політико-адміністративну, господарську, військову та церковну діяльність кошового отамана. Автор висвітлює й соловецький період ув'язнення П. Калнишевського.

У книзі «Петро Калнишевський» В. Грибовський [13] робить наголос на родинному колі кошового отамана, його військовому мистецтві, обороні козацьких вольностей.

І. Сварник більше уваги звертає на діяльності П. Калнишевського як господарника, дипломата. У статті також розкриваються дії кошового отамана по відстоюванні інтересів запорожців [43, с. 37–41].

На рубежі ХХ–ХХІ ст. з'являються публікації, де розкриваються окремі сторінки життя П. Калнишевського. Серед них можна виділити праці А. Багнюк [4], В. Гребьонкіна [11], М. Скорик [45], А. Федориної [47] та ін. Автори змальовують кошового отамана як державного діяча, адміністратора, дипломата й воєначальника.

У 2000-х рр. Анатолій та Віктор Коцури опублікували низку наукових статей у фахових виданнях [17; 18; 24;], які відображають державницьку, військову, добродійну діяльність П. Калнишевського. У 2004 р. побачила світ одна з найфундаментальніших праць у незалежній Україні про героїчного козацького отамана [23].

Питання, що стосуються раніше невідомих сторінок біографії П. Калнишевського, знайшли своє відображення на сторінках праць Г. Коцур [25; 28–31; 35]. Крім того, нею ретельно досліджені всі Євангелія, виготовлені на його замовлення та подаровані церковним храмам [33]. Авторка вперше торкнулась питання автентичності портрета кошового [34], його світоглядно-моральних принципів [26; 27] тощо. Нею у співавторстві написані та видрукувані комплексні наукові монографії, які охоплюють найважливіші сторони життя та діяльності П. Калнишевського й історії Нової Січі [8; 36].

Постать П. Калнишевського знайшла своє відображення в ряді енциклопедичних видань і довідників [15; 40; 46].

2000-ні рр. стали найбільш насиченими в плані публікацій з історіографії Нової Січі та постаті П. Калнишевського. Виходять публікації Ю. Шовкуна [48; 49]. Активно працює над цією проблемою А. Бровко [5; 7]. У 2010 р. нею успішно захищена кандидатська дисертація на тему: «Нова Січ (1734–1775 рр.): історіографія» [6]. Також захищено ряд дисертацій, автори яких у деякій мірі торкалися історії Нової Січі та П. Калнишевського [1; 9; 16; 50].

Перші кроки з дослідження історіографії благодійної діяльності П. Калнишевського здійснені Вітою Коцур [20–22].

Отже, в 1991–2013 рр. славна постать кошового отамана Запорозької Січі П. Калнишевського все більше привертає увагу науковців. Цей період характеризується виходом цілого ряду наукових праць про запорозького отамана. Вони – різнопланові за змістом та різні за обсягом – заклали підвалини для створення ком-

плексного дослідження з окресленої проблеми, а також дали змогу з'ясувати, які питання залишаються на сьогоднішній день дискусійними та малодослідженими.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Андрєєва С.С. Взаємини Запорозжя і Кримського ханства періоду Нової Січі (1734–1775 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 «Історія України» / С.С. Андрєєва. – Запоріжжя, 2006. – 20 с.
2. Апанович О. М. Гетьмани України і кошові отамани Запорозької Січі / О.М. Апанович. – К.: Либідь, 1993. – 288 с.
3. Апанович О. Розповіді про запорозьких козаків / О. Апанович. – К.: Дніпро, 1991. – 335 с.
4. Багнюк А. Двісті років без гетьмана. Два століття тому на Соловках було замордовано Петра Калнишевського / А. Багнюк // Україна молода. – 2003. – 16 жовт.
5. Бровко А. Нова Січ (1734–1775 рр.): історіографія / А. Бровко // Часопис української історії: Зб. наук. ст. – К.: Книги-XXI, 2007. – Вип. 7. – С. 27–33.
6. Бровко А. Г. Нова Січ (1734–1775 рр.): історіографія: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.06 «Історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни» / А. Г. Бровко. – К., 2010. – 17 с.
7. Бровко А. Сучасна українська історіографія Нової Січі (1734–1775) / А. Бровко // Інтелектуально-духовна еліта України: історія та сучасність: Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 17–18 травня 2007 р. – Коломия, 2007. – С. 33–26.
8. Бровко А.Г. Історіографія історії Нової Січі (1734–1775 рр.). Монографія / А.Г. Бровко, Г.Г. Коцур. – К.: Книги-XXI, 2011. – 280 с.
9. Бровченко І. Ю. Заселення та господарське освоєння південносхідних степів України в другій половині XVII – XVIII ст.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 «Історія України». – Харків, 2004. – 20 с.
10. Голобуцький В. Запорозьке козацтво / В. Голобуцький. – К.: Вища школа, 1994. – 539 с.
11. Гребьонкін В. 315 років тому народився останній український гетьман / В. Гребьонкін // Газета по-українськи. – 2006. – 18 лист.
12. Грибовський В. Кошовий отаман Петро Калнишевський / В. Грибовський. – Дніпропетровськ: Пороги, 2004. – 128 с.
13. Грибовський В. Петро Калнишевський / В. Грибовський. – К., 2007. – 72 с.
14. Іванченко Р. Останній кошовий Січі Запорозької: (Про П. Калнишевського) / Р. Іванченко // Літ. Україна. – 1991. – 11 лип.
15. Калнишевський Петро Іванович // Довідник з історії України (А-Я) / За заг. ред. І. Підкови, Р. Шуста. – К.: Генеза, 2001. – С. 281.
16. Козирев В.К. Запорозька спадщина на півдні України останньої чверті XVIII – початку XIX ст.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 «Історія України» / В.К. Козирев. – Запоріжжя, 2001. – 20 с.
17. Коцур А.П. Найтрагічніший кошовий отаман Запорозької Січі П.І. Калнишевський / А.П. Коцур // Питання історії України: Зб. наук. ст. – Чернівці: Зелена Буковина, 2003. – Т. 6. – С. 108–112.
18. Коцур А.П. Троїцька церква П. Калнишевського в Пустовійтівці – пам'ятка дерев'яної архітектури України XVIII ст. / А.П. Коцур // Часопис української історії: Зб. наук. ст. – К., 2005. – Вип. 3. – С. 10–14.
19. Коцур А.П. Шлях на Голгофу. Від кошового Петра Калнишевського до СВУ / А.П. Коцур, В.П. Коцур. – К.: Хрещатик, 1996. – 84 с.
20. Коцур В. Благодійна діяльність у житті кошового отамана П. Калнишевського: українська історіографія / В. Коцур // Часопис української історії. – К., 2013. – Вип. 26. – С. 62–65.
21. Коцур В. Кошовий отаман Запорозької Січі Петро Калнишевський – благодійник і будівничий / Віта Коцур // Матеріали V Волинської Міжнародної історико-краєзнавчої конференції, 9 листопада 2012 р. – Житомир, 2012. – С. 105–107.
22. Коцур В. Окремі аспекти благодійної діяльності Петра Калнишевського: історіографія / Віта Коцур // Сучасна молодіжна наука в Україні: Зб. наук. статей за матеріалами III міжвузівської наук. конф., 25 грудня 2012 р. – Переяслав-Хмельницький, 2012. – С. 51–54.
23. Коцур В. П. Від Сули до Білого моря: шлях через три століття (До 200-річчя від дня смерті останнього кошового отамана Запорозької Січі П. І. Калнишевського) / В.П. Коцур, А.П. Коцур. – К.-Переяслав-Хмельницький: Книги-XXI, 2004. – 360 с.

24. Коцур В. П. Голгофа останнього кошового отамана Запорозької Січі (До 200-річчя від дня смерті П. І. Калнишевського) / В. П. Коцур, А. П. Коцур // Наукові записки з української історії: Зб. наук. ст. – Переяслав-Хмельницький, 2004. – Вип. 15. – С. 58–64.
25. Коцур Г. Г. Внесок Петра Калнишевського у розвиток української культури та духовності / Г. Г. Коцур // Часопис української історії: Зб. наук. ст. – К.: Книги-XXI, 2007. – Вип. 7. – С. 24–26.
26. Коцур Г. Історіографічна оцінка морально-етичних принципів кошового отамана Запорозької Січі Петра Калнишевського / Г. Коцур // Наукові записки з української історії: Зб. наук. ст. – Переяслав-Хмельницький, 2012. – Вип. 28. – С. 235–241.
27. Коцур Г. Історіософська та етнопсихологічна репрезентація національних рис українства у світоглядно-моральному синтезі (на прикладі козацтва та кошового отамана Петра Калнишевського) / Г. Коцур // Часопис української історії. – К.: Книги-XXI, 2012. – Вип. 23. – С. 84–88.
28. Коцур Г. Кошовий отаман Запорозької Січі Петро Калнишевський: нові підходи до з'ясування дискусійних сторінок біографії / Г. Коцур // Питання історії України: Зб. наук. праць. – Чернівці, 2011. – С. 25–29.
29. Коцур Г. Останній кошовий / Г. Коцур // Nova газета (Нью-Йорк, США). – 2013. – № 14. – 4 квіт. – С. 17.
30. Коцур Г. Петро Калнишевський в історичних дослідженнях кінця XVIII – початку XX ст.: сентенціальні узагальнення / Г. Коцур // Етнічна історія народів Європи: Збірник наукових праць. – К.: УНІСЕРВ, 2011. – Вип. 35. – С. 28–32.
31. Коцур Г. Петро Калнишевський: дискусії щодо соловецького періоду біографії / Г. Коцур // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія. – К.: Вид.-полігр. центр «Київський університет», 2011. – Вип. 108. – С. 23–26.
32. Коцур Г. Статки Петра Калнишевського: історіографічна когнітивність / Г. Коцур // Часопис української історії. – К.: Книги-XXI, 2012. – Вип. 22. – С. 72–80.
33. Коцур Г. Три святині, даровані кошовим отаманом Петром Калнишевським / Г. Коцур // Етнічна історія народів Європи: Збірник наукових праць. – К.: УНІСЕРВ, 2012. – Вип. 37. – С. 51–56.
34. Коцур Г. Г. Автентичність портрета Петра Калнишевського: нове бачення / Г. Г. Коцур // Сумська старовина. – 2011. – № XXXV. – С. 91–96.
35. Коцур Г. Г. Олена Апанович про сингулярність постаті кошового отамана П. Калнишевського / Г. Г. Коцур // Гілея. Науковий вісник. Зб. наук. праць. – К., 2011. – Вип. 50. – С. 232–236.
36. Коцур Г. Г. Петро Калнишевський: нескорений духом: Монографія / Г. Г. Коцур, Ю. І. Шовкун. – К.–Переяслав-Хмельницький: Книги-XXI, 2012. – 184 с.
37. Кулиняк Д. І. Останній кошовий Петро Калнишевський / Д. І. Кулиняк. – К.: Знання, 1991. – 48 с.
38. Кулиняк Д. І. Соловецький в'язень. Останній кошовий Січі Запорізької: Історичний нарис про Петра Калнишевського / Д. І. Кулиняк. – К.: Рад. письменник, 1991. – 70 с.
39. Кулиняк Д. Соловецький в'язень (До 300-я з дня народження останнього кошового Запорізької Січі П. І. Калнишевського) / Д. Кулиняк // Буковинське віче. – 1991. – 14 лип.
40. Мицик Ю. А. Калнишевський (Калниш) Петро Іванович / Ю. А. Мицик // Українське козацтво: Мала енциклопедія. – К.: Генеза; Запоріжжя: Прем'єр, 2002. – С. 190–191.
41. Олійник О. Економіка творення і політика зруйнування: (Несподіваний погляд на причини знищення Запорізької Січі) / О. Олійник // Старожитності. – 1991. – №1. – С. 8.
42. Олійник О. Л. Ще раз про причини ліквідації Запорізької Січі / О. Л. Олійник // Укр. іст. журн. – 1992. – №2. – С. 33–39.
43. Сварник І. Останній кошовий отаман війська запорозького низового / І. Сварник // Універсум. – 2004. – № 1–2. – С. 37–41.
44. Сергійчук В. Чому впала козацька державність? / В. Сергійчук // Наука і суспільство. – 1991. – №1. – С. 20–27.
45. Скорик М. Соловки. Богом обрана обитель / М. Скорик // Україна молода. – 2002. – 6 серп.
46. Струкевич О. Калнишевський Петро Іванович / О. Струкевич // Малий словник історії України / В. Смолій, С. Кульчицький, О. Майборода та ін. – К.: Либідь, 1997. – С. 180.
47. Федорина А. Останній кошовий / А. Федорина // Україна молода. – 2001. – 4 лип.
48. Шовкун Ю. Іноземці XVIII ст. про Запорозьку Січ та П. Калнишевського / Ю. Шовкун // Часопис української історії: Зб. наук. ст. – К., 2005. – Вип. 3. – С. 14–16.
49. Шовкун Ю. Останній кошовий отаман Запорозької Січі П. І. Калнишевський: історіографія / Ю. Шовкун // Часопис української історії: Зб. наук. ст. – К., 2007. – Вип. 7. – С. 14–24.

50. Шпитальов Г. Г. Військова служба Запорозького козацтва періоду Нової Січі в російсько-турецьких війнах: дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Шпитальов Геннадій Георгійович. – Запоріжжя, 2002. – 215 с.
51. Яковенко Н. Принеси нам од Калниша вісті / Н. Яковенко, Д. Кулиняк // Старожитності. – 1992. – №10. – С. 8–9.

© *Викторія Дмитрушко*
(Київ)

**ПЕТР КАЛНЫШЕВСКИЙ В РАБОТАХ
УКРАИНСКИХ ИССЛЕДОВАТЕЛЕЙ (1991–2013 ГГ.)**

Дается характеристика важнейших работ историков независимой Украины, посвященных кошевому атаману Запорожской Сечи П. Калнышевскому.

Ключевые слова: современная украинская историография, кошевой атаман, П. Калнышевский, Запорожская Сечь, казачество.

© *Victoria Dmytrushko*
(Kyiv)

**PETRO KALNYSHEVSKY IN THE WRITINGS
OF UKRAINIAN RESEARCHERS (1991–2013)**

There are characterized the most important works of the historians of independent Ukraine, which are dedicated to the Kish Otaman of Zaporozka Sich P. Kalnyshevsky.

Keywords: modern Ukrainian historiography, Kish Otaman, P. Kalnyshevsky, Zaporozka Sich, Cossacks.

До редакції надійшла 8.02.2013.

УДК [930(477)+321.728]:001.891(470)«1991/2012»

© *Катерина Левицька*
(Київ)

**НАУКОВЦІ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРО
СУЧАСНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ПАРЛАМЕНТАРИЗМ (1991–2012 РР.)**

З'ясовуються погляди науковців Російської Федерації на діяльність українського парламенту в 1991–2012 рр.

Ключові слова: науковці, історіографія, Україна, Російська Федерація, український парламентаризм.

Одним із найважливіших завдань, що стоять сьогодні перед Україною, є створення стабільно функціонуючої політичної системи на демократичних засадах. Зрозуміло, що парламент, як основний інструмент представницької демократії, займає в цій системі центральне місце. Вивчення парламентських процесів в Україні, як вітчизняними науковцями, так і їхніми зарубіжними колегами, може допомогти у вирішенні проблем, що виникають в ході розбудови демократичної України. Думка ж зарубіжних дослідників може бути особливо корисною ще й тому, що вона враховуватиме досвід інших країн, а також завдяки цьому ми можемо визначити ставлення інших держав до України та українського парламентаризму.

Серед всіх політичних явищ, мабуть, жодне не викликає до себе такої пильної уваги, таких суперечливих оцінок і думок, як парламентаризм. Увібравши всі досягнення демократії, він водночас відображає всі її вади і проблеми. Він стає

першою жертвою, коли демократія виявляється під загрозою, і першим з'являється у її колиски. На рубежі тисячоліть парламенти повинні відповісти на нові виклики. І це, в першу чергу, стосується тих країн, де ще недавно вони з тріумфом виходили на політичну сцену. До таких країн належать Україна та інші країни СНД.

Основним центром дослідження парламентських проблем України виявився наш північний сусід – Російська Федерація. Вже у 1993 р. виходить праця Є.Г. Базовкіна [2]. У ній викладено історію створення основних політичних партій в Україні та Росії та їхнє місце у парламентах обох країн на той час. Праця не торкається проблем парламентаризму, місця парламенту в Україні та Росії, ефективності його діяльності. Зрозуміло, що, зважаючи на рік написання праці – 1993 р., всього два роки після розпаду СРСР – на сьогодні вона є застарілою, оскільки охоплює лише початки становлення парламентаризму, до того ж роблячи акцент не